

Róðan Elin Lindenskov helt á fólkafundi á Háskúlanum ólavsokuaftan:

Vit mugu ikki missa unga ættarliðið burtur

Vit hava ringar tíðir í lotum. Kreppa er í landinum. Vit verða bumbaði við "kreppu-tíðindum" allan dagin í gjøgnum. Um vit onkran dag vilja gloyma kreppuna eina løtu, er tað altíð onkur, ið minnir okkum á hana. Eisini á eini ólavsvøku eru tað fólk í tosa um kreppuna. Kreppan hevur nógv nýggj: Búskaparkreppa, fiskaloysi, arbeiðsloysi, húsagangur og so ómáttalt -veðurlagskreppa- ella summarloysi sum í hvussu so er ikki bætir uppá kreppuna.

Hví hava vit so eina kreppu í dag, kunnu vit spyrja. Svarið er einfalt, siga tey flestu. Vit hava brúkt alt ov nógvan pening, fiska alt ov nógvan fisk og bygt alt ov dyrt. Vit hava rætt og slætt lánt okkum um rygg og oyðsla okkara ríkidømi burtur.

Summi okkara hava ongantíð fyrr upplivað kreppu, og standa spyrjandi yvir fyri henni, ímeðan onnur okkara hava upplivað kreppu -ja summi fleiri slag av kreppum, bæði búskaparkreppu, heimsbardagar og veðurlagskreppu.

Eini, ið hevur verið gjøgnum allar hesar kreppur eins og uppgongutíðir í hesi öldini, er Háskúlin. Hóast síni skjótt 100 ár er hann ungur, hevur altíð livað í nútíðini og hugt inn í framtíðina, allatíðina hevur hann endurnýggja seg. Alla tíðina við sama endamálið: At vekja sín fyrri andaligum og kropsligum mentum gjøgnum tað livandi orðið.

Spurdu vit Háskúlan, hvussu vit koma burtur úr kreppuni, ivist eg ikki í, at hann hevði svara: "Fyri at skilja støðuna vit eru í í dag, mugu vit kenna fortíðina. Hví eru vit í teirri støðu vit eru í í dag, og út frá henni, skapa framtíðina".

Fyri at skapa framtíðina mugu vit fyrst víðarkenna okkara feilir. Víðarkenna at okkara samfelagsskipan hevur feilir. Kreppan tvingar okkum at gera upp við fortíðina.

Men vit skapa onga framtíð, bert við at finna syndabukkar, eist heldur loysir tað nakra kreppu einsamalt. Vit mugu vilja broytingar. Vit mugu broyta hugburð. Vit mugu taka framtíðina í egnar hendur, um vit ikki vilja, at útlendingar skulu kroysta enn fleiri broytingarnar niður yvir okkum.

Soleiðis eru vit á einum vegamóti, har alt broytist. Arbeiðið er ikki til allar vinnuførar hendur longur.

Og útlitini fyri at arbeiði verður til øll aftur, eru sera vánalig fyrstu nógvu árin. Í hvussu so er soleiðis sum okkara samfelag er skipað í dag.

Menniskjan hevur gjøgnum allar tíðir lært, at arbeiðið er kjarnan í livinum. Í 16 öld segði Luther: "Plíkt og arbeiðið er ein dygd, ið tryggar pláss í himmriki". Í 18 öld høvdu kapitalistarnir brúk fyri arbeiðsmegi. Og 100 ár seinri segdu Marxistarnir og Sosialistarnir: "Øll víðri eru skapt av arbeiðandi fólkunum".

Støðan vit eru í í dag, rakar unga ættarliðið hardest. Tey eru vaksin upp í eini tíð, har alt bar til, hava bert sæð framgongd, til bráðliga ein dag, tá alt rablaði.

Hvat við teimum ungu arbeiðsleysu, eru tey ungdómsarbeiðsleysu, eisini um 10 ella 20 ár?

Tá ið eg sigi, at kreppan rakar unga ættarliðið hardest, meini eg ikki at arbeiðsloysi er gott fyri nakran. Men ungdómurin, sum kemur út úr skúlanum í dag, er aldur upp í eini tíð har alt bar til.

Hvussu oftani munnu tey ikki vera spurð, "hvát ætla tit tær at vera, tá ið tú verður stór?" og spurningurin var settur av onkrum vaksnum í næmasta álvara, tí sjálfandi kundi tú velja, hvat tú ætlaði tær, og sjálfandi varð eitt arbeiðið til tín aftaná. Eingi hugsaði tá um arbeiðsloysi, tí tað var farið til.

Soleiðis kom tað ikki at verða. Í dag munnu tey ungu, sum eru um at verða liðug við skúlagangdina, heldur spyrja: "Verður nakað arbeiðið til mín? Fái eg eina útbúgving? Og um eg fái, er so nakað arbeiðið til mín aftaná? Ella gerist eg arbeiðsleys?"

At svara hesum spurningum er ikki lætt. Men ein kanning, millum tey ungu í 10 flokkunum í Havn seinasta skúlaár, gevur okkum eina ábending av støðuni í dag. Hon er eingin stuttligur lesnaður, kanningin vísir okkum, at av 151 næmingum vita 33 ser einki at gera, nú skulu er liðugur.

Kanningin er grundað á 1/3 av Føroyska ungdóminum, og svarar tað til, at í øllum landinum eru umleið 100 ungdómarnar komnir úr 10 flokki í ár, uttan at vita sær nakað fyri framan.

Hetta er ein hættslig støða at vera komin í. Um vit einki gera við henda trupuleika, kunnu vit vænta, at vit um 10 ár hava 1000 arbeiðsleysar, ella tað sum verri er - langtíðararbeiðsleysar - froyingar undir 30 ár við ongum arbeiðsroyndum og ongari útbúgving.

Hesi støðu eru okkara grannar í í dag. Í Danmark tosa tey nú um tað burtur-mista ættarliðið, ella tey ungu arbeiðsleysu frá 70unum. Hetta eru fólk í aldrinum 30-39 ár ella fólk, sum komu út úr skúlanum, tá ið arbeiðsloysi byrjaði at vinna uppá seg í Danmark. Hesi fólk eru vordin langtíðararbeiðsleys, og vantar danska sosialtýrðið ikki, at hesi fólk nakrantíð koma út í arbeiðs-

fyr einki. Hetta ljóðar kanska skilgott. Men eg fari at loyva mær at ivast í, um tað nú er rætt at tvinga tey ungu arbeiðsleysu at gera ein hvørja samfelagsskyldu bara tí vit onnur meina, at tey fyrri ein hvønn pris ikki mugu ganga hendur í lumma.

Tá revsa vit ein óskyldugan samfelagsból, tey hava ikki sjálf valt at ganga fyrri einki. Tá er rættari at ein samfelagstænasta skal galda fyrri øll, eins og her-tænasta aðrastaði.

Onnur vilja kanska siga, at tað er nóg mikið at tey ungu fáa peningaliga hjálp. Hetta er tað bígasta, og vit mugu spara. Tað er ov dyrt at geva teimum útbúgvingarmøguleikar ella aðra mennandi menniskjansliga hjálp.

Men hava vit ráð til at lata eitt heilt ættarlið av froyingum fara fyrri skeiti? Er tað rætt, at peningur hevur stórra virði enn menniskju? Er tað rætt, at vit enda í somu støðu sum okkara grannar?

Nei, tað haldi eg ikki. Her mugu teir herðar, sum enn orka at bera, bera tað meira. So mikið av samfelagsábyrgd mugu hesi vísa.

At fáa eitt ættarlið av róleystum froyingum er størri missur enn at 50 prosent skattamarkið verður sprongt við ein einum prosent til tess at hjálpa teimum ungu arbeiðsleysu.

Ella kanska finnst aðrir mogleikar.

Tá støðan nú er soleiðis, at tað ikki er arbeiðsrúm fyrri øllum arbeiðsförum froyingum, 40 tímar um vikuna, kundu vit øll bytt arbeiðstíðarnar ímillum okkum, soleiðis at allir froyingar fingi eins nógv arbeiðstímar. Um vit siga, at tað eru 20.000 stórv í landinum og 25.000 starvsfólk, er tað jú lætt at roknað út. Um øll, sum eru í starvið í dag, fóru 1/5 niður í tíð ella

Nú vil onkur beinanvegin siga, hetta kann ikki lata seg gera, tí øll kunna ikki taka allar arbeiðsuppgávurnar á seg, ella so fara tey, ið sita hart spent figgarliga frammanundan, at sita enn hardari spent, og tá fara bankar o.o. sama veg - á húsagang.

Nei, sjálvandi kunnu vit ikki úttan víðari umskipa arbeiðsuppgávurnar á hend-a hátt. Tað krevur eina umskipan av øllum samfelagnum. Og tað er her, vit eru í dag, vit mugu umskipað samfelagið, soleiðis at rúm verður fyrri okkum øllum. At umskipa samfelagið krevur tíð. Tað krevur nógv tíð, um fólkiskal tillaga sær broytingarnar. At broyta hugburð er ikki lætt, vit kunna ikki kroysta nýhugsan niður yvir fólk frá degi til dags, og so vanta at alt er flagi, at vit nú kunna byrja av nýggjum.

Men tað ber til at gera broytingar. Ongantíð í søguni eru so nógvur broytingar farnar fram sum just í okkara öld. Fara vit aftur til byrjanina av öldini, varð arbeiði 10 tímar um dagin seks dagar um vikuna. Tað vil siga 60 tímar um vikuna, til nú at arbeiði 40 tímar um vikuna. Hja onkrum av grannum okkara er arbeiðstíðin einans 38 tímar. Í byrjanini av hesi öldini høvdu tey ikki ljós, ikki mústøðuhita, ikki telefon o.o. nýmótans amboð, vit í dag hava. Skúlagongd var so gott sum eingin. Hetta sigur nakað um, hvussu stórar broytingarnar hava verið. Ikki bert tekniliga, men eisini mentanarliga og hugburðarliga.

Allar hesar broytingar hava, hvør á sín hátt, gjørt tað lættari at vera menniskja, okkum nýtist ikki longur at stríðast kropsligt fyrri at fáa mat í munnin. Broytingarnar hava eisini givið okkum longri frítíð, eina frítíð sum hevur verið

saman. Og øll høvdu tey hvørt sína uppgávu at røkja, um teimum skuldi verða liv laga. Børnini vóru við í arbeiðinum, so hvørt sum tey vaksu til. Tá varð heimi karmurin um arbeiðið. Tá kendu eingin arbeiðsloysi. Tá var brúk fyrri øllum, ungum sum eldri. Tá kendu tey ungu ikki, at tey vóru fremmand í egnum samfelag.

Og at tey ungu kenna seg fremmand í egnum samfelag, er tað ringasta, ið kann henda.

Best var, um vit kundu geva teimum arbeiði bein-anvegin, men tá ið hetta eftir øllum at døma ikki ber til nú, mugu vit geva unga ættarliðinum eitthvørt tilboð, sum vísir, at vit vilja kennast við tey. Tað verði seg skúlagongd, arbeiðið eina tíð, ella kanska okkurt heilt annað. Tí eitt vita vit, við at lata tey biða eftir betri tíðum, hava vit must ættarliðið burtur. Og hvør eru lívsviðirini tá?

Eitt Háskúlaskeið er eitt av tilboðunum, vit kunnu geva teimum ungu. Háskúlin eigur stna stóru skyldu, saman við samfelagnum, at betra um lívsskøðanina og lívsviðirni hjá tí unga froyinginum. Háskúlin kann virkað mennandi á tann unga, vísa teimum á víðri í livinum, vera við til at mennja tey, soleiðis at tey menna sitt egnu sjálvs víðri og finna aðrar og nýggjar leiðir.

Hvussu skal ein Háskúli kunna hjálpa teimum ungu arbeiðsleysu, um tey ikki tíma at ganga í skúla, ella eru blivin skúlatroytt. Ella hvat kunnu tey brúka eina Háskúla til, tey fáa jú einki prógv?

Fyri tey skúlatroyttu, er háskúlin kanska tann rætta leiðin, tí ein háskúli er ikki ein vanligur skúli. Háskúlsans mál er at bota um og menna menniskjaviðirni. Hann skal skapa umstøður og hjálpa, so teir mogleikar, sum eru í menniskjanum, sleppa fram. Tey læra at liva saman við øðrum og læra sína samtið at kenna. Soleiðis kann eitt háskúlaskeið vera ein byrjan til eina nýggja tíð hjá unga ættarliðinum.

Ein av teimum fyrstu háskúlanæmingum í Føroyum, Hans Andrias Djurhuus, sáli, sigur um tíðina hann gekk á háskúla:

Vit mugu geva unga ættarliðinum tilboð, sum vísa, at vit vilja kennast við tey.

8 tímar um vikuna, var arbeiðsrúm fyrri øllum. Eftir eini slíkari skipan, høvdu vit øll fingið longri frítíð, og frítíð verður meira av í framtíðarsamfelagnum, har maskinur hava yvirtikið ein stóran part av arbeiðinum. Og er tað so ikki rætt, at vit byta tað arbeiðið og ta frítíð, sum verður, so tað gagnar øllum?

neyðug fyrri samfelagið.

Vit hava fingið tað betur matrielt, men hvussu hava vit tað menniskjaliga? Eru vit vorin betur menniskju av øllum hesum broytingum?

Eg fari at loyva mær at ivast. Tí fara vit aftur í tíðina, vita vit, at tey tá livdu nógv fleiri fólk undir sama taki. Oftani fleiri ættarlið